Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
EVGENIEGO TANCHEVA
przedstawiona w dniu 15 lipca 2021 r.[1]

Sprawa C-869/19

L
przeciwko
Unicaja Banco, S.A., dawniej Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U.

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Tribunal Supremo (sąd najwyższy, Hiszpania)]

Odesłanie prejudycjalne – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Artykuł 6 ust. 1 – Zasady równoważności i skuteczności – Wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980) – Ograniczenie w czasie skutków restytucyjnych stwierdzenia nieważności nieuczciwego warunku umownego – Zakres kontroli przeprowadzanej przez sąd krajowy rozpatrujący apelację – Zasada dyspozycyjności – Zasada spójności – Zasada zakazu reformatio in peius – Zasada powagi rzeczy osądzonej – Prekluzja

I. Wprowadzenie

1. Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Tribunal Supremo (sąd najwyższy, Hiszpania; zwany dalej „Tribunal Supremo") dotyczy wykładni dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich[2]. Wniosek wpisuje się w kontekst postępowania apelacyjnego wszczętego w następstwie wyroku wielkiej izby z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in.[3]. W wyroku tym Trybunał Sprawiedliwości zasadniczo stwierdził, że orzecznictwo krajowe ustanowione przez Tribunal Supremo (sąd najwyższy), które ograniczało w czasie zwrot kwot nienależnie zapłaconych przez konsumentów na rzecz banków w oparciu o nieuczciwy warunek zwany „klauzulą dolnego progu", było sprzeczne z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, który stanowi, że nieuczciwe warunki nie są wiążące dla konsumenta, a tym samym że konsumenci byli uprawnieni do zwrotu całości tych kwot na podstawie tego przepisu.

2. Problem powstały w niniejszej sprawie wynika z faktu, że jedynie bank, a nie konsument, wniósł apelację od wyroku pierwszej instancji, w drodze którego wprowadzono tego rodzaju dotyczące zwrotu ograniczenie w czasie wynikające ze wspomnianego orzecznictwa krajowego, a Trybunał wydał wyrok Gutiérrez Naranjo po upływie terminu na wniesienie apelacji, lecz przed wydaniem

[1] Język oryginału: angielski.

[2] Dz.U. 1993, L 95, s. 29.

[3] C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980 (zwany dalej „wyrokiem Gutiérrez Naranjo"). Zobacz także pkt 50 niniejszej opinii.

orzeczenia przez sąd krajowy rozpatrujący apelację. Zasadnicza kwestia, którą ma rozstrzygnąć Trybunał, sprowadza się zatem do tego, czy sąd krajowy orzekający w postępowaniu apelacyjnym w tych okolicznościach musi z urzędu zasądzić zwrot całości kwot nienależnie zapłaconych przez konsumenta zgodnie z wyrokiem Gutiérrez Naranjo, pomimo obowiązywania określonych zasad krajowego prawa procesowego, w tym zasad dyspozycyjności, spójności oraz zakazu reformatio in peius, które można uznać za stojące na przeszkodzie takiemu działaniu.

3. Trybunał rozpatruje niniejszą sprawę równolegle z czterema innymi (C-600/19, C-693/19, C-725/19 i C-831/19), w których przedmiocie dzisiaj także przedstawiam opinie. Sprawy te oparte są na włoskich, rumuńskim i hiszpańskich wnioskach o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym i dotyczą również podobnych, potencjalnie delikatnych kwestii związanych z zakresem obowiązku badania przez sąd krajowy z urzędu nieuczciwego charakteru warunków umownych zgodnie z orzecznictwem Trybunału w przedmiocie wykładni dyrektywy 93/13, jak również związku z krajowymi systemami prawa procesowego.

4. Niniejsza sprawa stanowi zatem dla Trybunału okazję do rozwinięcia orzecznictwa dotyczącego dyrektywy 93/13, w szczególności do wyjaśnienia kwestii dotyczących zastosowania krajowych zasad proceduralnych w ramach kontroli sądowej nieuczciwych warunków w rozumieniu tej dyrektywy.

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

5. Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

B. Prawo hiszpańskie

6. Artykuł 1303 Código Civil español (kodeksu cywilnego) stanowi:

„W przypadku stwierdzenia nieważności zobowiązania strony umowy zobowiązane są wzajemnie do zwrotu rzeczy, które stanowiły przedmiot umowy, wraz z pożytkami oraz ceny wraz z odsetkami, z zastrzeżeniem kolejnych artykułów”.

7. Artykuł 216 Ley de Enjuiciamiento Civil (kodeksu postępowania cywilnego) stanowi:

„Sądy cywilne rozpatrują sprawy na podstawie przedstawionego przez strony stanu faktycznego, dowodów oraz w granicach żądań stron, chyba że co innego wynika z przepisów ustawy w szczególnych sprawach”.

8. Artykuł 218 ust. 1 kodeksu postępowania cywilnego stanowi:

„1. Wyroki muszą być jasne, zwięzłe i odpowiadać żądaniom oraz pozostałym roszczeniom podnoszonym przez strony, przedstawionym w terminie w toku postępowania. Wyroki zawierają wymagane oświadczenia, rozstrzygnięcie na korzyść albo na niekorzyść pozwanego oraz rozstrzygnięcie w przedmiocie wszystkich kwestii spornych, które były przedmiotem rozprawy.

Sąd, bez oddalania się od przedmiotu pozwu, uwzględniając okoliczności faktyczne i prawne inne niż te, na które pragnęły powołać się strony, orzeka zgodnie z przepisami mającymi zastosowanie w sprawie, chociażby strony sporu nie wskazały prawidłowo przepisów lub na nie się nie powołały".

9. Artykuł 412 ust. 1 kodeksu postępowania cywilnego stanowi:

„Strony nie mogą zmienić przedmiotu postępowania po jego określeniu w pozwie, w odpowiedzi na pozew i ewentualnie w pozwie wzajemnym".

10. Artykuł 465 ust. 5 kodeksu postępowania cywilnego stanowi:

„Postanowienie lub wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym może rozstrzygać tylko o kwestiach podniesionych w apelacji oraz, w stosownych przypadkach, w odpowiedzi na apelację lub w apelacji strony przeciwnej, o których mowa w art. 461. Rozstrzygnięcie nie może pogorszyć sytuacji wnoszącego apelację, chyba że wynika to z uwzględnienia apelacji od orzeczenia wniesionej przez stronę przeciwną".

III. Okoliczności faktyczne, postępowanie i pytanie prejudycjalne

11. Zgodnie z postanowieniem odsyłającym w dniu 22 marca 2006 r. instytucja finansowa Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U. (zwana dalej „Banco Ceiss"), przejęta następnie przez Unicaja Banco, S.A. (zwaną dalej „Unicaja Banco"), udzieliła L, działającej jako konsumentka, zabezpieczonego hipotecznie kredytu w wysokości 120 000 EUR w celu nabycia lokalu mieszkalnego. L zobowiązana była spłacić kredyt w ciągu 30 lat poprzez zapłatę 360 rat miesięcznych.

12. Zgodnie z ogólnymi warunkami umowy kredytu opracowanymi przez Banco Ceiss oprocentowanie kredytu wynosiło 3,350% rocznie w pierwszym roku, a po jego upływie obowiązywały odsetki zmienne w wysokości 0,52% jednorocznego EURIBOR[4]. Jednakże umowa zawierała klauzulę, zgodnie z którą odsetki od kredytu nie mogły być niższe niż 3% rocznie („klauzula dolnego progu"). Kiedy w 2009 r. EURIBOR znacząco zmalał, klauzula ta zapobiegła zmniejszeniu się stawki odsetek od kredytu poniżej 3% rocznie.

13. W styczniu 2016 r. L wniosła powództwo przeciwko Banco Ceiss do Juzgado de Primera Instancia de Valladolid (sądu pierwszej instancji w Valladolid, Hiszpania; zwanego dalej „sądem pierwszej instancji"), w którym żądała stwierdzenia nieważności „klauzuli dolnego progu" z uwagi na jej nieuczciwy charakter wynikający z braku przejrzystości na gruncie przepisów hiszpańskich transponujących dyrektywę 93/13. Ponadto L wniosła o zasądzenie zwrotu przez Banco Ceiss

[4] EURIBOR oznacza Euro Interbank Offered Rate. EURIBOR jest oparty na średnich stopach procentowych, według których banki pożyczają sobie nawzajem środki w euro.

wszystkich kwot pobranych nienależnie w wyniku zastosowania „klauzuli dolnego progu". Posiłkowo L wniosła, aby Banco Ceiss zwrócił kwoty pobrane w wyniku zastosowania tej klauzuli począwszy od dnia 9 maja 2013 r.

14. Wyrokiem z dnia 6 czerwca 2016 r. (zwanym dalej „wyrokiem sądu pierwszej instancji") sąd pierwszej instancji orzekł, że „klauzula dolnego progu" miała nieuczciwy charakter wynikający z braku przejrzystości, i zasądził od Banco Ceiss zwrot kwot pobranych od dnia 9 maja 2013 r. wraz z odsetkami, zgodnie z orzecznictwem Tribunal Supremo (sąd najwyższy) wywodzącym się z wyroku z dnia 9 maja 2013 r. (nr 241/2013, zwanego dalej „wyrokiem z dnia 9 maja 2013 r."). Sąd ten zasądził również od Banco Ceiss zwrot kosztów postępowania.

15. W dniu 14 lipca 2016 r. Banco Ceiss wniósł apelację od tego wyroku do Audiencia Provincial de Valladolid (sądu okręgowego w Valladolid, Hiszpania; zwanego dalej „Audiencia Provincial"). Zaskarżył on postanowienie o obciążeniu go kosztami postępowania, ponieważ stwierdził, że powództwo zostało uznane nie w całości, a jedynie w części. L wniosła o oddalenie apelacji.

16. W dniu 21 grudnia 2016 r. Trybunał Sprawiedliwości wydał wyrok w sprawie Gutiérrez Naranjo [5], w którym stwierdził zasadniczo, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sprzeciwia się orzecznictwu krajowemu takiemu jak to wywodzące się z wyroku z dnia 9 maja 2013 r., ograniczającemu w czasie skutki restytucyjne związane ze stwierdzeniem nieważności nieuczciwego warunku i ustalającemu je wyłącznie w postaci kwot zapłaconych po ogłoszeniu orzeczenia, w którym sąd stwierdził nieuczciwy charakter tego warunku.

17. Wyrokiem z dnia 13 stycznia 2017 r. Audiencia Provincial de Valladolid (sądu okręgowego) uwzględnił apelację, uznając, iż powództwo zostało uznane jedynie częściowo, i uchylił postanowienie o obciążeniu Banco Ceiss kosztami postępowania. Sąd ten nie odniósł się do wyroku Gutiérrez Naranjo i nie zmienił wyroku sądu pierwszej instancji w zakresie skutków restytucyjnych związanych ze stwierdzeniem nieważności „klauzuli dolnego progu", ponieważ nie było to przedmiotem apelacji.

18. L wniosła skargę kasacyjną od tego wyroku do Tribunal Supremo (sądu najwyższego). W skardze tej L zarzuca sądowi, że nie stosując stanowiska zawartego w wyroku Gutiérrez Naranjo i nie zasądzając z urzędu zwrotu całości kwot zapłaconych w wyniku zastosowania „klauzuli dolnego progu", naruszył on między innymi art. 1303 kodeksu cywilnego, który reguluje skutki restytucyjne związane z nieważnością zobowiązań umownych, w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, który stanowi, że konsumenci nie mogą być związani nieuczciwymi warunkami umownymi. Banco Ceiss wnosi o oddalenie skargi kasacyjnej, podnosząc, że skoro L nie wniosła apelacji od wyroku sądu pierwszej instancji, w której zaskarżyłaby ograniczenie w czasie skutków restytucyjnych związanych ze stwierdzeniem nieważności „klauzuli dolnego progu", Audiencia Provincial de Valladolid (sąd okręgowy) nie mógł zasądzić zwrotu kwot w pełnej wysokości.

19. Sąd odsyłający wyjaśnia, że w wyroku z dnia 9 maja 2013 r. Tribunal Supremo (sąd najwyższy) stwierdził nieważność „klauzul dolnego progu" w określonych umowach zawartych z konsumentami przez banki pozwane w ramach powództwa zbiorowego z uwagi na ich nieprzejrzystość, lecz ograniczył w czasie skutki restytucyjne związane ze stwierdzeniem ich nieważności, bowiem uznał, że skutki te nie będą obejmować płatności dokonanych przed datą ogłoszenia tego wyroku, czyli dniem 9 maja 2013 r.; ta linia orzecznicza została utrwalona w późniejszych wyrokach wydanych w następstwie odrębnych powództw o odszkodowanie.

[5] C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980.

Następnie w wyroku Gutiérrez Naranjo Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, iż ograniczenie w czasie wynikające z orzecznictwa krajowego wywodzącego się z wyroku z dnia 9 maja 2013 r. jest sprzeczne z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13. Wobec tego począwszy od wyroku z dnia 24 lutego 2017 r. (nr 123/2017) Tribunal Supremo (sąd najwyższy) zmodyfikował swoje orzecznictwo, aby uwzględnić stanowisko sformułowane w wyroku Gutiérrez Naranjo. Niemniej jednak w momencie wydania przez Trybunał Sprawiedliwości tego wyroku sądy hiszpańskie były w trakcie rozpoznawania szeregu spraw dotyczących stwierdzenia nieważności „klauzul dolnego progu", przy czym w sprawach takich jak niniejsza zwrot kwot nienależnie zapłaconych, podnoszony w pozwach konsumentów w pierwszej kolejności lub tytułem ewentualnym, ograniczał się do płatności dokonanych po dniu 9 maja 2013 r. z uwagi na istniejące orzecznictwo krajowe, a konsumenci nie wnieśli apelacji od wyroków, w których ograniczono w czasie obowiązek zwrotu ze względu na to orzecznictwo.

20. Sąd odsyłający wskazuje, że hiszpańskie postępowanie cywilne opiera się na zasadach dyspozycyjności, prekluzji procesowej, zakazu mutatio libelli lub zmiany roszczenia, spójności (principio de congruencia) oraz, w zakresie środków zaskarżenia, zakazu reformatio in peius. Jak uznano w orzecznictwie Tribunal Constitucional (trybunału konstytucyjnego, Hiszpania; zwanego dalej „Tribunal Constitucional"), źródłem niektórych z tych zasad, takich jak zakaz reformatio in peius, jest prawo do skutecznej ochrony sądowej zapisane w art. 24 konstytucji hiszpańskiej, którego odpowiednikiem jest art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą"). Według sądu odsyłającego oczywiste jest, że w niniejszej sprawie to właśnie tymi zasadami kierował się Audiencia Provincial de Valladolid (sąd okręgowy), gdy nie zasądził obowiązku zapłaty kwot wynikających z „klauzuli dolnego progu" w pełnej wysokości, ponieważ L nie zaskarżyła wyroku sądu pierwszej instancji, w którym orzeczono o zwrocie jedynie kwot uiszczonych po dniu 9 maja 2013 r.

21. Sąd odsyłający zauważa, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości zasada niezwiązania konsumenta nieuczciwymi warunkami umownymi określona w art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoi w sprzeczności z ustanawianiem ograniczenia w czasie zwrotu kwot nienależnie zapłaconych przez konsumenta wskutek zastosowania nieuczciwego warunku umownego, lecz nie ma ona charakteru bezwzględnego i podlega ograniczeniom związanym z dobrym administrowaniem wymiarem sprawiedliwości, takim jak zasada powagi rzeczy osądzonej czy też ustanowienie rozsądnych terminów prekluzyjnych na wystąpienie z roszczeniem. W tym względzie sąd odsyłający zauważa, że zasada prawa hiszpańskiego, zgodnie z którą w ramach wniesionej apelacji można oddzielnie zaskarżyć różne części rozstrzygnięcia danego wyroku oraz, jeżeli dane rozstrzygnięcie nie zostanie zaskarżone przez żadną ze stron, sąd apelacyjny nie może go uchylić ani zmienić, wykazuje pewne podobieństwo do zasady powagi rzeczy osądzonej. Sąd odsyłający powziął zatem wątpliwość co do zgodności określonych w prawie krajowym zasad dyspozycyjności, spójności i zakazu reformation in peius z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 oraz, w szczególności, co do tego, czy po wydaniu wyroku Gutiérrez Naranjo przez Trybunał Sprawiedliwości sąd krajowy rozpatrujący apelację wniesioną wyłącznie przez bank, a nie konsumenta, powinien zasądzić zwrot wszystkich kwot pobranych w wyniku zastosowania nieuczciwego warunku, nawet jeżeli prowadzi to do pogorszenia sytuacji banku, wbrew zakazowi reformatio in peius.

22. To właśnie w tych okolicznościach Tribunal Supremo (sąd najwyższy) postanowił zawiesić postępowanie główne i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG stoi na przeszkodzie zastosowaniu proceduralnych zasad dyspozycyjności, spójności i zakazu reformatio in peius, które uniemożliwiają sądowi rozstrzygającemu w przedmiocie apelacji wniesionej przez bank od wyroku, w którym ograniczono w czasie zwrot kwot nienależnie zapłaconych przez konsumenta wskutek stwierdzenia nieważności »klauzuli dolnego progu«, zasądzenie zwrotu tych kwot w pełnej wysokości, co pogorszyłoby sytuację wnoszącego apelację, ponieważ ograniczenie to nie zostało zaskarżone przez konsumenta?”.

23. Uwagi na piśmie przedstawili Trybunałowi L, Unicaja Banco, rządy czeski, hiszpański, włoski i norweski oraz Komisja.

24. W dniu 26 kwietnia 2021 r. odbyła się rozprawa łączna ze sprawą C-600/19, podczas której L, Unicaja Banco, rządy hiszpański, włoski i norweski oraz Komisja przedstawili swoje stanowiska ustnie.

IV. Podsumowanie uwag stron

25. L podnosi, że na podstawie wyroku Gutiérrez Naranjo sąd krajowy musi z urzędu zarządzić skutki restytucyjne związane ze stwierdzeniem nieważności „klauzuli dolnego progu”, uwzględniając obowiązek ochrony konsumentów wynikający z dyrektywy 93/13. Jak wskazała L podczas rozprawy, nie zaskarżyła ona wyroku sądu pierwszej instancji ze względu na orzecznictwo krajowe, a jego zaskarżenie spowodowałoby obciążenie jej kosztami postępowania. L od początku domagała się pełnej spłaty, więc nie doszło do rozszerzenia przedmiotu powództwa, natomiast jeśli chodzi o ograniczenie w czasie, nie wydano w tym względzie prawomocnego orzeczenia, więc nie ma miejsca powaga rzeczy osądzonej. Stanowisko L nie jest również sprzeczne z zakazem reformatio in peius, ponieważ wyrok Gutiérrez Naranjo należy respektować; w przeciwnym razie L nie może otrzymać zwrotu, a bank zatrzymuje kwoty na podstawie nieuczciwego warunku.

26. Unicaja Banco twierdzi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie wymaga, by sąd krajowy rozpatrujący apelację wyciągnął z urzędu konsekwencje z nieuczciwości warunku umownego, jeżeli działanie to prowadzi do uchylenia zasady zakazu reformatio in peius. Nic nie stało na przeszkodzie, aby L wniosła apelację lub powództwo wzajemne od wyroku sądu pierwszej instancji, zaś L nie tylko korzystała z zastępstwa procesowego, lecz także miała świadomość planowanego wydania wyroku Gutiérrez Naranjo. Zasada zakazu reformatio in peius stanowi część prawa do skutecznej ochrony sądowej gwarantowanego na gruncie art. 24 konstytucji hiszpańskiej i zgodnie z wyrokiem z dnia 25 listopada 2008 r., Heemskerk i Schaap[6] dyrektywa 93/13 nie wymaga naruszenia tej zasady. Jak podniósł Unicaja Banco podczas rozprawy, zasady równoważności i skuteczności są przestrzegane, ponieważ orzecznictwo krajowe, na które powołuje się Komisja, nie znajduje zastosowania, a zmiany w orzecznictwie nie mogą prowadzić do ponownego otwarcia orzeczeń korzystających z powagi rzeczy osądzonej.

[6] C-455/06, EU:C:2008:650.

27. Rząd czeski podnosi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie stosowaniu spornych krajowych zasad proceduralnych, które stosowane do apelacji mają również związek z powagą rzeczy osądzonej. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału zasady te nie mogą zostać naruszone nawet w interesie ochrony konsumentów, a wyrok z dnia 11 marca 2020 r., Lintner[7] znajduje zastosowanie w niniejszej sprawie.

28. Rząd hiszpański podnosi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 47 karty nie stoi na przeszkodzie temu, by sąd krajowy stosował sporne krajowe zasady procesowe, które stoją na przeszkodzie nadaniu pełnej skuteczności stwierdzeniu nieważności warunku umownego o nieuczciwym charakterze zgodnie z wyrokiem Gutiérrez Naranjo, wydanym po uprawomocnieniu się wyroku sądu pierwszej instancji. Udzielenie ochrony konsumentowi, który nie skorzystał w odpowiednim czasie ze środków prawnych przewidzianych w prawie krajowym, naruszałoby te zasady, a zakaz reformatio in peius opiera się na prawie do skutecznej ochrony sądowej zagwarantowanym w art. 47 karty. Zasada skuteczności jest przestrzegana, ponieważ prawo krajowe pozwala stronom postępowania w pierwszej instancji na dochodzenie ich praw, a sądowi na przeprowadzenie z urzędu kontroli warunków, z możliwością wniesienia apelacji. Jak podniósł ten rząd podczas rozprawy, niniejsza sprawa dotyczy powagi rzeczy osądzonej i nie można dokonać uzasadnionego porównania z orzecznictwem krajowym przytoczonym przez Komisję, a tym samym nie dochodzi do naruszenia zasady równoważności.

29. Rząd włoski twierdzi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie stosowaniu spornych krajowych zasad proceduralnych. Z orzecznictwa Trybunału wynika, że niewniesienie apelacji od niekorzystnego uzasadnienia wyroku sądu pierwszej instancji pociąga za sobą powagę rzeczy osądzonej, która uniemożliwia sądowi w postępowaniu apelacyjnym podniesienie z urzędu błędnej wykładni prawa Unii zawartej w tym wyroku. Nie stanowi to naruszenia zasady skuteczności, ponieważ konsument ma swobodę wniesienia apelacji, a późniejsza zmiana orzecznictwa krajowego czy unijnego nie może uzasadniać naruszenia zasady powagi rzeczy osądzonej. Jak podkreślił rząd włoski podczas rozprawy, na art. 6 dyrektywy 93/13 należy powoływać się w granicach określonych przez systemy krajowe, co zakłada przestrzeganie krajowych przepisów proceduralnych, takich jak powaga rzeczy osądzonej.

30. Rząd norweski twierdzi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie stosowaniu spornych krajowych zasad proceduralnych w postępowaniu apelacyjnym, nawet jeśli zaskarżony wyrok zawiera rozstrzygnięcia naruszające dyrektywę 93/13, pod warunkiem że terminy prekluzyjne kroków proceduralnych konsumenta są zgodne z zasadą skuteczności. Zasady te służą ochronie nadrzędnych interesów wspólnych dla państw członkowskich Unii Europejskiej i Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu i nie mogą być naruszane poprzez rozciąganie zasady skuteczności. Jak podkreślił rząd norweski podczas rozprawy, jeżeli sądy krajowe dokonują błędnej wykładni prawa Unii i Europejskiego Obszaru Gospodarczego, dostępne są inne środki prawne, takie jak powództwo z tytułu odpowiedzialności państwa i przepisy krajowe, które przewidują możliwość wznowienia postępowań zakończonych prawomocnymi orzeczeniami.

31. Komisja podnosi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoi na przeszkodzie stosowaniu spornych krajowych zasad procesowych, w sytuacji gdy nie są przestrzegane zasady równoważności i skuteczności. Jej zdaniem niniejsza sprawa nie dotyczy powagi rzeczy osądzonej, ponieważ postępowanie jest nadal w toku. Co się tyczy zasady równoważności, Komisja podnosi, że istnieje spójne orzecznictwo Tribunal Constitucional (trybunału konstytucyjnego)[8] i Tribunal Supremo

[7] C-511/17, EU:C:2020:188.

[8] Komisja odnosi się tu do wyroku z dnia 10 marca 2008 r. (nr 41/2008) i przytoczonego tam orzecznictwa.

(sądu najwyższego)[9], w którym uznano, iż stosowanie z urzędu reguł porządku publicznego stanowi wyjątek od spornych zasad; mając na uwadze, że art. 6 dyrektywy 93/13 uznaje się za regułę porządku publicznego, sąd krajowy powinien był nadać temu przepisowi pełną skuteczność z urzędu, nie będąc ograniczonym przez te zasady. Co się tyczy zasady skuteczności, Komisja podnosi, że ścisłe stosowanie spornych zasad czyni korzystanie z praw przyznanych w dyrektywie 93/13 niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym, ponieważ orzecznictwo krajowe uniemożliwiło L wniesienie apelacji w odpowiednim czasie, a kontekst prawny w połączeniu ze spornymi zasadami pozbawił L jedynego środka prawnego umożliwiającego jej dochodzenie praw wywodzonych z tej dyrektywy. Jak podniosła Komisja podczas rozprawy, niniejsza sprawa stanowi wyjątkową sytuację i chociaż sąd krajowy musi wyciągnąć wszelkie konsekwencje wynikające z nieuczciwego warunku umownego, nie dochodzi do naruszenia prawa do obrony, ponieważ przed wykonaniem tego obowiązku sąd wysłuchuje stron, a zatem prawo do skutecznego środka prawnego jest zagwarantowane w toku całego postępowania.

V. Analiza

32. Poprzez swoje pytanie sąd odsyłający zasadniczo zmierza do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoi na przeszkodzie stosowaniu określonych zasad krajowego prawa procesowego – w tym zasad dyspozycyjności, spójności oraz zakazu reformatio in peius ustanowionych w art. 216, art. 218 ust. 1 i art. 465 ust. 5 kodeksu postępowania cywilnego – które sprzeciwiają się temu, by sąd krajowy, do którego wniesiono apelację od wyroku ustanawiającego ograniczenie w czasie zwrotu kwot nienależnie zapłaconych przez konsumenta w wyniku zastosowania nieuczciwego warunku umownego, zasądził z urzędu zwrot tych kwot w pełnej wysokości zgodnie z wyrokiem Gutiérrez Naranjo, ponieważ ograniczenie to nie zostało zakwestionowane przez konsumenta.

33. Jak wynika z postanowienia odsyłającego, pytanie to powstało w kontekście wzajemnej relacji między wynikającym z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 obowiązkiem sądu krajowego, w tym sądu orzekającego w postępowaniu apelacyjnym, by zbadać z urzędu nieuczciwy charakter warunków umownych i wyciągnąć wszelkie konsekwencje ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru danego warunku z jednej strony, a stosowaniem szeregu zasad krajowego prawa procesowego regulujących postępowania wszczęte na podstawie tej dyrektywy z drugiej strony. Ogólnie rzecz ujmując, zasada dyspozycyjności oznacza, że to do stron należy wszczęcie lub zakończenie postępowania oraz określenie jego przedmiotu[10]. Z zasadą tą wiąże się zasada spójności, w zakresie, w jakim sąd ma obowiązek czuwać nad zgodnością rozstrzygnięć z żądaniami stron[11]. Ponadto zgodnie z zasadą zakazu reformatio in peius strona wnosząca powództwo do sądu wyższej instancji, na przykład apelację, nie może znaleźć się w gorszej sytuacji, niż gdyby tego powództwa nie wniosła[12].

34. Aby udzielić odpowiedzi na pytanie zadane w niniejszej sprawie, w pierwszej kolejności przedstawię uwagi wstępne w przedmiocie potencjalnego znaczenia art. 47 karty w tym kontekście (sekcja A). Następnie dokonam analizy orzecznictwa Trybunału dotyczącego kontroli z urzędu

[9] Komisja odnosi się do wyroków z dnia 20 czerwca 2008 r. (nr 3257/2008) i z dnia 16 września 2009 r. (nr 5696/2009).

[10] Zobacz w tym względzie moja opinia w sprawie Lintner (C-511/17, EU:C:2019:1141, pkt 43).

[11] Zobacz w tym względzie D. Muñoz-Perea Piñar, Ámbito del principio de congruencia a la luz de la jurisprudencia de la Sala Primera del Tribunal Supremo, *Noticias Jurídicas*, 2020.

[12] Zobacz w tym względzie opinia rzecznik generalnej V. Trstenjak w sprawie Les Éditions Albert René/OHIM (C-16/06 P, EU:C:2007:728, pkt 35, 36).

przeprowadzanej przez sąd krajowy w odniesieniu do nieuczciwych warunków umownych w rozumieniu dyrektywy 93/13, w tym wyroku Gutiérrez Naranjo (sekcja B) oraz zastosowania zasad wypracowanych w tym orzecznictwie do okoliczności niniejszej sprawy (sekcja C).

35. Na podstawie tej analizy dochodzę do wniosku, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, interpretowany w świetle zasady skuteczności, stoi na przeszkodzie stosowaniu krajowych zasad proceduralnych będących przedmiotem sporu w okolicznościach niniejszej sprawy.

A. Uwagi wstępne

36. Z postanowienia odsyłającego oraz uwag Unicaja Banco i rządu hiszpańskiego wynika, że pytanie skierowane do Trybunału w niniejszej sprawie dotyczy zgodności z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 określonych krajowych zasad procesowych, które wywodzą się z prawa do skutecznej ochrony sądowej, zagwarantowanego w art. 24 konstytucji hiszpańskiej i mającego swój odpowiednik w art. 47 karty. Rząd hiszpański sugeruje również, że udzielenie odpowiedzi na to pytanie wymaga uwzględnienia art. 47 karty.

37. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem art. 47 karty, stanowiący potwierdzenie zasady skutecznej ochrony sądowej, zapewnia każdej osobie, której prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem [13]. Zastosowanie art. 47 karty w niniejszej sprawie nie budzi wątpliwości, ponieważ sporne uregulowanie krajowe mieści się w zakresie stosowania dyrektywy 93/13 i tym samym stanowi wykonanie prawa Unii do celów art. 51 ust. 1 karty [14].

38. Jak wskazałem szczegółowo w pkt 59 i 60 moich opinii wydanych równolegle w sprawach C-693/19 i C-831/19, w orzecznictwie Trybunału dotyczącym dyrektywy 93/13 istnieje szczególny związek między art. 47 karty a zasadą skuteczności, która również obejmuje zobowiązanie państw członkowskich do zapewnienia ochrony sądowej praw opartych na prawie Unii (zob. pkt 45 niniejszej opinii) [15]. W tym względzie Trybunał orzekł, że ciążący na państwach członkowskich obowiązek zapewnienia skuteczności praw, które jednostki wywodzą z dyrektywy 93/13, oznacza wymóg skutecznej ochrony sądowej, ustanowiony również w art. 47 karty, który ma zastosowanie między innymi do określania zasad proceduralnych dotyczących takich powództw opartych na takich prawach [16].

39. Ponadto, jak wynika z dotychczasowego orzecznictwa Trybunału dotyczącego dyrektywy 93/13, art. 47 karty zdaje się pełnić w znacznym stopniu rolę pomocniczą lub uzupełniającą w stosunku do zasady skuteczności w ramach oceny zgodności krajowych przepisów proceduralnych z wymogami tej dyrektywy. Przykładowo art. 47 karty wchodzi w grę w tym kontekście w odniesieniu do kwestii związanych z dostępem do skutecznego środka prawnego, tak aby strony mogły wykonywać swoje prawa wynikające z dyrektywy 93/13 [17], jak również

[13] Zobacz wyrok z dnia 20 kwietnia 2021 r., Repubblika (C-896/19, EU:C:2021:311, pkt 40).

[14] Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 10 września 2014 r., Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, pkt 47); zob. także opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawie Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2015:746, pkt 83, 84).

[15] Zobacz w tym względzie opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawie Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2015:746, pkt 85–97). Zobacz także na przykład A. van Duin, Metamorphosis? The Role of Article 47 of the EU Charter of Fundamental Rights in Cases Concerning National Remedies and Procedures under Directive 93/13/EEC, *Journal of European Consumer and Market Law*, vol. 6, 2017, s. 190–198.

[16] Zobacz wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., VB i in. (od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 29).

[17] Zobacz między innymi wyroki: z dnia 14 marca 2013 r., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, w szczególności pkt 59); z dnia 10 września 2014 r., Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, w szczególności pkt 45, 47 i 66); z dnia 21 grudnia 2016 r., Biuro podróży „Partner” (C-119/15, EU:C:2016:987, pkt 23–47); por. wyrok z dnia 27 lutego 2014 r., Pohotovosť (C-470/12, EU:C:2014:101, pkt 36–57).

w odniesieniu do kwestii związanych z dostępem do bezstronnego sądu, takich jak poszanowanie zasad równości stron i kontradyktoryjności w kontekście postępowań sądowych, w których kwestią sporną jest zgodność z prawem warunków umownych w odniesieniu do tej dyrektywy [18].

40. W niniejszej sprawie nie ulega wątpliwości, że stronom zapewniono dostęp do skutecznych środków prawnych, tak aby mogły dochodzić swoich praw wywodzonych z dyrektywy 93/13. Ponadto, jak wskazała Komisja, obowiązek wyciągnięcia przez sąd krajowy wszelkich konsekwencji wynikających z zastosowania nieuczciwego warunku umownego na podstawie art. 6 ust. 1 tej dyrektywy nie wydaje się stanowić naruszenia prawa do obrony w okolicznościach niniejszej sprawy. Ponadto należy zauważyć, że w wyroku Gutiérrez Naranjo Trybunał oparł swoje rozumowanie na art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 i uznał za zbędne odnoszenie się w tym kontekście do art. 47 karty [19]. Wobec tego, biorąc pod uwagę, że Trybunałowi nie przedstawiono żadnych samodzielnych argumentów dotyczących art. 47 karty oraz że kwestie podniesione w niniejszej sprawie nie były dotychczas rozpatrywane na podstawie art. 47 karty, wydaje mi się, iż nie ma powodu, aby czynić to w tym przypadku.

B. Istotne orzecznictwo Trybunału dotyczące kontroli z urzędu przeprowadzanej przez sądy krajowe w odniesieniu do nieuczciwych warunków umownych

41. Należy przypomnieć, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia, aby nieuczciwe warunki w umowach nie były wiążące dla konsumenta [20]. Ponadto art. 7 ust. 1 tej dyrektywy w związku z jej motywem dwudziestym czwartym zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia stosownych i skutecznych środków mających na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych z konsumentami [21]. Chociaż przepisy te stały się przyczynkiem do powstania obszernego orzecznictwa, przedstawię w skrócie mające zastosowanie zasady wynikające z tego orzecznictwa dotyczące istnienia i zakresu obowiązku sądu krajowego polegającego na kontroli z urzędu nieuczciwego charakteru warunków umownych w związku z wyrokiem Gutiérrez Naranjo, które to zasady i wyrok są najbardziej istotne dla mojej analizy niniejszej sprawy.

1. W przedmiocie istnienia obowiązku sądu krajowego w zakresie kontroli z urzędu

42. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem system ochrony stworzony przez dyrektywę 93/13 opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, zarówno pod względem siły negocjacyjnej, jak i ze względu na stopień poinformowania, i w związku z tym godzi się on na postanowienia sformułowane wcześniej przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść [22]. W celu zapewnienia zamierzonej przez dyrektywę 93/13 ochrony nierówność pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą może zostać usunięta jedynie poprzez czynną

[18] Zobacz między innymi wyroki: z dnia 21 lutego 2013 r., Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, pkt 29–36); z dnia 17 lipca 2014 r., Sánchez Morcillo i Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099, pkt 21–51); z dnia 29 kwietnia 2021 r., Rzecznik Praw Obywatelskich (C-19/20, EU:C:2021:341, pkt 91–99); por. postanowienie z dnia 16 lipca 2015 r., Sánchez Morcillo i Abril García (C-539/14, EU:C:2015:508, pkt 23–50).

[19] Zobacz wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 42, 75, 76).

[20] Zobacz wyrok z dnia 27 stycznia 2021 r., Dexia Nederland (C-229/19 i C-289/19, EU:C:2021:68, pkt 57). Zobacz także motyw dwudziesty pierwszy dyrektywy 93/13.

[21] Zobacz wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Raiffeisen Bank i BRD Groupe Societé Générale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:537, pkt 52).

[22] Zobacz wyroki: z dnia 27 czerwca 2000 r., Océano Grupo Editorial i Salvat Editores (od C-240/98 do C-244/98, EU:C:2000:346, pkt 25); z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia (C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 49).

interwencję podmiotu niebędącego stroną umowy [23]. Z uwagi na rodzaj i wagę interesu publicznego stanowiącego podstawę ochrony udzielonej konsumentom w przepisach dyrektywy 93/13 sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne nie mają nieuczciwego charakteru , i dokonawszy takiego badania – do zniwelowania braku równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą, gdy dysponuje w tym celu niezbędnymi informacjami na temat okoliczności prawnych i faktycznych [24].

2. W przedmiocie zakresu kontroli z urzędu

43. Jeżeli chodzi o wykonywanie tego obowiązku przez sąd krajowy orzekający w postępowaniu odwoławczym, to należy przypomnieć, że w braku regulacji unijnych w tym zakresie procedury postępowania odwoławczego mające na celu zapewnienie ochrony praw jednostek wywodzących się z prawa Unii należą do porządku prawnego państw członkowskich, pod warunkiem że procedury te nie są mniej korzystne od procedur dotyczących podobnych sytuacji w prawie krajowym (zasada równoważności) ani nie czynią wykonywania uprawnień przyznanych przez prawo Unii nadmiernie utrudnionym lub niemożliwym (zasada skuteczności) [25].

44. Co się tyczy zasady równoważności, sąd krajowy, któremu bezpośrednio znane są reguły procesowe dotyczące skarg w wewnętrznym porządku prawnym, powinien sprawdzić, czy ta zasada została dochowana, poprzez przeprowadzenie analizy danych postępowań pod kątem ich przedmiotu, stosunku prawnego leżącego u ich podstaw oraz ich zasadniczych elementów [26]. W tym względzie Trybunał stwierdził, że art. 6 dyrektywy 93/13 jest równoważny z krajowymi przepisami posiadającymi w ramach krajowego porządku prawnego rangę norm porządku publicznego [27]. W związku z tym jeżeli sąd krajowy, orzekając w postępowaniu odwoławczym, zgodnie z krajowymi przepisami proceduralnymi jest uprawniony lub ma obowiązek oceny z urzędu ważności czynności prawnej w świetle krajowych zasad porządku publicznego nawet wówczas, gdy owa sprzeczność nie została podniesiona w pierwszej instancji, to wówczas powinien on również mieć taką kompetencję w celu oceny z urzędu w świetle dyrektywy 93/13 nieuczciwego charakteru warunku umownego [28].

45. Jeśli chodzi o zasadę skuteczności, Trybunał orzekł, że każdy przypadek, w którym powstaje pytanie, czy krajowy przepis proceduralny nie czyni niemożliwym lub zbyt utrudnionym stosowania prawa Unii, należy rozpatrywać z uwzględnieniem miejsca tego przepisu w całości procedury, jej przebiegu i jej cech szczególnych, w tym w razie potrzeby zasad leżących u podstaw krajowego systemu sądownictwa, takich jak ochrona prawa do obrony, zasada pewności prawa i prawidłowy przebieg postępowania [29]. W tym względzie Trybunał uznał, że poszanowanie tej zasady nie może oznaczać całkowitego zastąpienia absolutnej bierności danego konsumenta [30].

[23] Zobacz wyroki: z dnia 9 listopada 2010 r., VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659, pkt 48); z dnia 11 marca 2020 r., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, pkt 25).

[24] Zobacz wyroki: z dnia 4 czerwca 2009 r., Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, pkt 32); z dnia 4 czerwca 2020 r., Kancelaria Medius (C-495/19, EU:C:2020:431, pkt 37).

[25] Zobacz wyrok z dnia 30 maja 2013 r., Jőrös (C-397/11, EU:C:2013:340, pkt 29).

[26] Zobacz wyrok z dnia 20 września 2018 r., Danko i Danková (C-448/17, EU:C:2018:745, pkt 40).

[27] Zobacz wyrok z dnia 17 maja 2018 r., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 35).

[28] Zobacz wyrok z dnia 30 maja 2013 r., Jőrös (C-397/11, EU:C:2013:340, pkt 30).

[29] Zobacz wyrok z dnia 22 kwietnia 2021 r., PROFI CREDIT Slovakia (C-485/19, EU:C:2021:313, pkt 53).

[30] Zobacz wyrok z dnia 1 października 2015 r., ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, pkt 62).

46. Ponadto Trybunał przyznał, że ochrona konsumenta nie jest bezwarunkowa i że prawo Unii nie nakłada na sąd krajowy obowiązku wyłączenia stosowania krajowych przepisów proceduralnych przyznających w szczególności powagę rzeczy osądzonej orzeczeniu, nawet jeżeli pozwoliłoby to na usunięcie naruszenia przepisu zawartego w dyrektywie 93/13, niezależnie od jego charakteru [31]. Trybunał podkreślił bowiem znaczenie zasady powagi rzeczy osądzonej zarówno w unijnym, jak i w krajowych porządkach prawnych, oraz to, że dla zapewnienia stabilności prawa i stosunków prawnych, jak też prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości, orzeczenia sądowe, które stały się prawomocne po wyczerpaniu dostępnych środków odwoławczych lub po upływie przewidzianych dla wniesienia tych środków terminów, są niepodważalne [32].

47. Przykładowo w wyroku z dnia 6 października 2009 r., Asturcom Telecomunicaciones [33] Trybunał orzekł w szczególności, że przepisy krajowe ustanawiające dwumiesięczny termin, po upływie którego, w braku skargi o uchylenie, wyrok sądu polubownego stawał się prawomocny i w związku z tym nabierał powagi rzeczy osądzonej, są zgodne z zasadą skuteczności, stwierdzając, że jej przestrzeganie nie może sięgać tak dalece, aby kompensowało w całości absolutną bierność konsumenta, który nie wszczął żadnego postępowania w celu obrony swoich praw.

48. Natomiast w wyroku z dnia 18 lutego 2016 r., Finanmadrid EFC [34], Trybunał orzekł, że uregulowanie krajowe dotyczące sposobu wdrażania zasady powagi rzeczy osądzonej w ramach postępowania w sprawie wydania nakazu zapłaty było sprzeczne z zasadą skuteczności, ponieważ decyzja organu kończąca postępowanie w sprawie wydania nakazu stawała się prawomocna, co uniemożliwiało sprawdzenie uczciwości postanowień umownych na etapie postępowania egzekucyjnego tylko dlatego, że konsument nie wytoczył powództwa przeciwegzekucyjnego w przewidzianym terminie, a istniało znaczne ryzyko, że konsument tego nie zrobi.

3. Wyrok Gutiérrez Naranjo

49. Wreszcie, co się tyczy skutków stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umownego, Trybunał orzekł, że zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sąd krajowy jest zobowiązany do zaniechania stosowania nieuczciwego warunku umownego, aby w braku sprzeciwu konsumenta nie wywierał on wiążących wobec niego skutków [35]. Sąd krajowy jest zobowiązany wyciągnąć wszystkie konsekwencje, które zgodnie z prawem krajowym wynikają ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru danego warunku, aby osiągnąć rezultat określony w tym przepisie [36].

50. W tym względzie należy wyraźnie podkreślić, że w wyroku Gutiérrez Naranjo [37] Trybunał orzekł, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sprzeciwia się orzecznictwu krajowemu takiemu jak wywodzące się z wyroku z dnia 9 maja 2013 r., ograniczającemu w czasie skutki restytucyjne związane ze stwierdzeniem nieważności nieuczciwego warunku jedynie do kwot nienależnie zapłaconych na podstawie takiego warunku po ogłoszeniu orzeczenia, w którym sąd stwierdził

[31] Zobacz wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 68).

[32] Zobacz wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 46).

[33] C-40/08, EU:C:2009:615, pkt 34–48.

[34] C-49/14, EU:C:2016:98, pkt 45–55.

[35] Zobacz wyrok z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 58).

[36] Zobacz wyrok z dnia 25 listopada 2020 r., Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, pkt 43).

[37] Zobacz wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 61–75). Zobacz szczegółowe omówienie: na przykład C. Leskinen, F. de Elizalde, The control of terms that define the essential obligations of the parties under the Unfair Contract Terms Directive: Gutiérrez Naranjo, *Common Market Law Review*, vol. 55, 2018, ss. 1595–1618.

ów nieuczciwy charakter. Trybunał orzekł w szczególności, że warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nie istniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć co do zasady skutek w postaci przywrócenia sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku rzeczonego warunku. Wobec tego obowiązek wyłączenia przez sąd krajowy nieuczciwego warunku umownego nakazującego zapłatę kwot, które okazują się nienależne, wiąże się co do zasady z odpowiednim skutkiem restytucyjnym dotyczącym tych kwot. Trybunał podkreślił, że prawo krajowe nie może stanowić zagrożenia dla istoty prawa, jakie konsumenci wywodzą z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, polegającego na niezwiązaniu warunkiem uznanym za nieuczciwy.

51. Z powyższego orzecznictwa wynika zatem, że państwa członkowskie nie są zobowiązane na mocy dyrektywy 93/13 do przyjęcia szczególnego systemu proceduralnego w zakresie kontroli sądowej nieuczciwych warunków umownych przez sądy krajowe, z zastrzeżeniem, że wypełniają swoje zobowiązania wynikające z prawa Unii, w tym zasad równoważności i skuteczności. Ponadto, zgodnie z orzecznictwem Trybunału, podczas gdy ochrona konsumentów nie jest bezwarunkowa, nie są takie również krajowe zasady proceduralne regulujące postępowania dotyczące oceny nieuczciwych warunków umownych na gruncie tej dyrektywy. Jak pokazują wyroki przywołane wyżej w pkt 47, 48 i 50 niniejszej opinii, Trybunał przyjmuje wyważone podejście w odniesieniu do wzajemnych relacji między krajowymi przepisami proceduralnymi a wymogami dyrektywy 93/13, zapewniając jednocześnie, by takie przepisy nie podważały systemu ochrony konsumentów ustanowionego w tej dyrektywie.

52. To właśnie w świetle tych zasad wypracowanych w orzecznictwie Trybunału należy rozpatrywać okoliczności niniejszej sprawy.

C. Zastosowanie zasad wypracowanych w orzecznictwie Trybunału do okoliczności niniejszej sprawy

53. Na wstępie należy zauważyć, że podczas gdy rządy czeski, hiszpański, włoski i norweski są zdania, że zasada powagi rzeczy osądzonej jest przedmiotem niniejszej sprawy, L i Komisja nie podzielają tego stanowiska. Z postanowienia odsyłającego wynika, że chociaż zasada powagi rzeczy osądzonej nie jest wymieniona w pytaniu, sąd odsyłający wydaje się jednak zajmować krajowymi przepisami proceduralnymi, które wykazują podobieństwo do zasady powagi rzeczy osądzonej (zob. pkt 21 niniejszej opinii). Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem wykładnia i zastosowanie prawa krajowego należą wyłącznie do sądu krajowego [38]. W konsekwencji chociaż moja analiza koncentruje się na krajowych zasadach proceduralnych, które w pytaniu wskazano jako sporne, mianowicie na zasadach dyspozycyjności, spójności i zakazu reformatio in peius, nie widzę powodu, dla którego nie można by jej zastosować w odniesieniu do krajowych przepisów proceduralnych dotyczących powagi rzeczy osądzonej, o ile sąd odsyłający uzna, że mają one zastosowanie w okolicznościach niniejszej sprawy.

54. Co się tyczy zasady równoważności, Komisja twierdzi, że istnieje spójne orzecznictwo Tribunal Constitucional (trybunału konstytucyjnego i Tribunal Supremo (sąd najwyższy), w którym uznano, że stosowanie z urzędu reguł porządku publicznego stanowi wyjątek od spornych krajowych zasad proceduralnych, podczas gdy Unicaja Banco i rząd hiszpański są odmiennego zdania (zob. pkt 26, 28 i 31 niniejszej opinii). W świetle orzecznictwa Trybunału, o którym mowa w pkt 44 niniejszej opinii, oraz okoliczności, że art. 6 dyrektywy 93/13 stanowi

[38] Zobacz wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Raiffeisen Bank i BRD Groupe Societé Générale (C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:537, pkt 46).

przepis równoważny przepisowi dotyczącemu krajowych reguł porządku publicznego, wynika z tego, że jeżeli zgodnie z prawem krajowym takie reguły uznaje się za wyjątek od stosowania spornych krajowych zasad proceduralnych, to sąd krajowy rozpatrujący apelację musi z urzędu nadać pełną skuteczność art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, nie będąc ograniczonym przez te zasady [39]. Do sądu odsyłającego należy zatem zbadanie, czy to orzecznictwo krajowe znajduje zastosowanie do postępowania głównego, a jeśli tak, to wydaje mi się, że zastosowanie tych krajowych zasad proceduralnych, które wykluczają prawo L do powołania się na orzecznictwo Trybunału dotyczące jej praw na podstawie dyrektywy 93/13, stanowiłoby naruszenie zasady równoważności.

55. Co się tyczy zasady skuteczności, to moim zdaniem istnieją silne przesłanki, oparte na orzecznictwie Trybunału, by uznać, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, interpretowany w świetle tej zasady, stoi na przeszkodzie stosowaniu spornych krajowych zasad proceduralnych w okolicznościach niniejszej sprawy.

56. Prawdą jest, że L nie wniosła apelacji ani powództwa wzajemnego od rozstrzygnięcia zawartego w wyroku sądu pierwszej instancji, które uznawało ograniczenie w czasie skutków restytucyjnych w odniesieniu do kwot pobranych na podstawie nieuczciwego warunku, oraz że w świetle orzecznictwa Trybunału, o którym mowa w pkt 45 niniejszej opinii, całkowita bierność konsumenta może ograniczać zasadę skuteczności. Należy jednak wskazać, że w okolicznościach niniejszej sprawy brak podjęcia przez konsumenta, takiego jak L, działań w odpowiednim czasie można przypisać temu, że w chwili wydania przez Trybunał wyroku Gutiérrez Naranjo – w którym wyjaśniono, że orzecznictwo krajowe ustanowione wyrokiem z dnia 9 maja 2013 r. stoi w sprzeczności z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 – termin na wniesienie apelacji lub powództwa wzajemnego przewidziany w prawie krajowym już upłynął.

57. Moim zdaniem w takiej sytuacji trudno winić konsumentkę, taką jak L, za to, że nie wniosła apelacji lub powództwa wzajemnego w odpowiednim czasie, aby zakwestionować orzecznictwo krajowe ustanowione wyrokiem z dnia 9 maja 2013 r., co nie gwarantowałoby jej wygranej sprawy. Okoliczność, zgodnie z którą – jak wskazały Unicaja Banco i rząd hiszpański – prawo krajowe przewiduje możliwość korekty zasądzenia kosztów, które ma ponieść dana strona, nie przekonuje mnie, biorąc pod uwagę istnienie wspomnianego orzecznictwa krajowego. Podobnie, wbrew temu co twierdzi Unicaja Banco, okoliczność, że L korzystała z zastępstwa procesowego i najwyraźniej była świadoma zapowiadanego wyroku Gutiérrez Naranjo, nie uchybia znaczeniu tej analizy. Jak orzekł Trybunał, okoliczność, że konsument posiada zastępstwo procesowe, pozostaje bez wpływu na obowiązek ciążący na sądzie krajowym w zakresie oceny uczciwości warunków na podstawie dyrektywy 93/13 [40]. Ponadto należy zauważyć, że opinia rzecznika generalnego P. Mengozziego w tej sprawie, wydana w dniu 13 lipca 2016 r. [41], prowadzi do innego wniosku niż ten wysunięty przez Trybunał, a zatem mogła wzmocnić domniemanie zgodności tego orzecznictwa krajowego z dyrektywą 93/13 przed wydaniem wyroku Gutiérrez Naranjo.

[39] Warto zauważyć, że Trybunał uznał, iż obowiązek oceny uczciwości warunków umowy z urzędu na podstawie dyrektywy 93/13 stanowi uregulowanie proceduralne ciążące na krajowych organach wymiaru sprawiedliwości. Zobacz wyrok z dnia 7 listopada 2019 r., Profi Credit Polska (C-419/18 i C-483/18, EU:C:2019:930, pkt 74). W związku z tym okoliczność, że – jak wskazały Unicaja Banco i rząd hiszpański – to orzecznictwo krajowe dotyczy reguł porządku publicznego o charakterze proceduralnym, nie może sama w sobie wykluczać jego zastosowania w niniejszej sprawie.

[40] Zobacz w tym względzie: wyrok z dnia 11 marca 2020 r., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, pkt 40); moja opinia w sprawie Lintner (C-511/17, EU:C:2019:1141, pkt 65–69).

[41] Zobacz opinia rzecznika generalnego P. Mengozziego w sprawie Gutiérrez Naranjo i in. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:552, w szczególności pkt 38–76).

58. W tych okolicznościach należy zatem uznać, że – jak wskazała Komisja – istnienie orzecznictwa krajowego ustanowionego wyrokiem z dnia 9 maja 2013 r. w połączeniu z zastosowaniem spornych krajowych zasad proceduralnych wywołało skutek tego rodzaju, że L została pozbawiona środków proceduralnych umożliwiających jej dochodzenie praw wywodzonych z dyrektywy 93/13. Ponadto – jak wskazała L – stwierdzenie, że owe krajowe zasady proceduralne uniemożliwiają sądowi krajowemu rozpatrującemu apelację zasądzenie z urzędu zwrotu całości kwot nienależnie zapłaconych przez konsumenta w wyniku zastosowania nieuczciwego warunku zgodnie z wyrokiem Gutiérrez Naranjo, oznaczałoby, że konsument w sytuacji L nie miałby żadnej możliwości uzyskania pełnego zwrotu i że bank zatrzymałby kwoty nienależnie zapłacone na podstawie nieuczciwego warunku. W tym względzie, jak podkreślił Trybunał w owym wyroku, prawo krajowe nie może stanowić zagrożenia dla istoty prawa, jakie konsumenci wywodzą z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, polegającego na niezwiązaniu warunkiem uznanym za nieuczciwy (zob. pkt 50 niniejszej opinii).

59. Należy również wskazać, że okoliczności niniejszej sprawy różnią się, moim zdaniem, od tych, które stanowiły podstawę wydania wyroku z dnia 11 marca 2020 r., Lintner [42]. W wyroku tym Trybunał zasadniczo orzekł, zgodnie z moją opinią w tej sprawie, że kontrola z urzędu nieuczciwych warunków umownych na podstawie dyrektywy 93/13 nie może być posunięta do pominięcia przez sąd krajowy w szczególności zasady dyspozycyjności w celu objęcia nią wszystkich warunków umowy, nawet tych, które wykraczają poza przedmiot sporu. Natomiast w niniejszej sprawie L już na samym początku wysunęła roszczenie o zwrot całości kwot nienależnie zapłaconych w wyniku zastosowania nieuczciwego warunku, a zatem roszczenie to pozostało objęte przedmiotem powództwa (zob. pkt 13 i 25 niniejszej opinii).

60. Ponadto podejście przyjęte przez Trybunał w wyroku z dnia 25 listopada 2008 r., Heemskerk i Schaap [43] wydaje mi się nie mieć zastosowania w niniejszej sprawie. Wyrok ten dotyczył wykładni niektórych środków unijnych ogólnie związanych z refundacjami wywozowymi dla produktów rolnych. W związku z tym orzeczenie Trybunału, zgodnie z którym prawo Unii nie zobowiązuje sądu krajowego do stosowania z urzędu przepisów prawa Unii, jeżeli takie zastosowanie zmuszałoby sąd do odstąpienia od ustanowionej w danym prawie krajowym zasady zakazującej reformatio in peius, można odróżnić od szczególnego kontekstu zapewnienia skutecznej ochrony konsumentów na podstawie dyrektywy 93/13 [44], jak ma to miejsce w niniejszej sprawie.

61. Należy zatem uznać, że sporne krajowe zasady proceduralne są sprzeczne z zasadą skuteczności, ponieważ czynią niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym zapewnienie ochrony przyznanej konsumentom przez dyrektywę 93/13.

62. Stwierdzam zatem, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, interpretowany w świetle zasady skuteczności, stoi na przeszkodzie stosowaniu spornych krajowych zasad proceduralnych w okolicznościach niniejszej sprawy.

[42] C-511/17, EU:C:2020:188, pkt 28–34. Zobacz także moja opinia w sprawie Lintner (C-511/17, EU:C:2019:1141, pkt 49–53).

[43] C-455/06, EU:C:2008:650, pkt 44–48. Porównaj wyrok z dnia 13 lutego 2014 r., Maks Pen (C-18/13, EU:C:2014:69, pkt 37).

[44] Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 7 czerwca 2007 r., van der Weerd i in. (od C-222/05 do C-225/05, EU:C:2007:318, pkt 39, 40).

VI. Wnioski

63. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby na pytanie zadane przez Tribunal Supremo (sąd najwyższy, Hiszpania) Trybunał odpowiedział w sposób następujący:

Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w świetle zasady skuteczności w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie zastosowaniu krajowych zasad proceduralnych, takich jak zasada dyspozycyjności, spójności oraz zakazu reformatio in peius, które uniemożliwiają sądowi krajowemu rozstrzygającemu w przedmiocie apelacji wniesionej przez bank od wyroku, w którym ograniczono w czasie zwrot kwot nienależnie zapłaconych przez konsumenta na podstawie uznanej następnie za nieważną „klauzuli dolnego progu", nakazanie zwrotu tych kwot w pełnej wysokości.